

فضای شهری، حیات اجتماعی

(بستری در تحقق تعاملات اجتماعی)

مؤلفین:

حسین خانی

(کارشناس ارشد شهرسازی)

دکتر علامه رضا لطیفی

(دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی)

دکتر علی خاکساری رفسنجانی

(دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی)

A-PDF

Watermark

انتشارات نگارستان اندیشه

تهران - بهار ۱۳۹۴

سرشناسه: لطیفی، غلامرضا، ۱۳۳۹ -

عنوان و نام پدیدآور: فضای شهری، حیات اجتماعی؛ حسین خانی؛ علی خاکساری رفسنجانی

مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص؛ ۱۷×۵/۲۱ س.م.

شابک: ۱۴۰۰۰۰ ریال: 978-600-93744-2-7

وضعیت فهرست نویسی: فبیای الکترونیکی

یادداشت: کتابنامه: ص.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۷۴۱۲۷

فضای شهری، حیات اجتماعی (بستری در تحقق تعاملات اجتماعی)

مؤلفین: دکتر غلامرضا لطیفی، حسین خانی، دکتر علی خاکساری رفسنجانی

ناشر: نگارستان اندیشه

چاپ و صحافی: نسیم

طراح جلد: سید صبحی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مرتضی انصاف‌میش

نوبت چاپ: نخست، ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

همه حقوق اثر برای مؤلف محفوظ است

نشانی ناشر: م. انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، خ استاد بهزاد، پلاک ۳۹، واحد ۷

تلفن: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - نمابر: ۶۶۹۴۳۵۴۲

مقدمه مولفین

شهر به عنوان محیط زندگی انسان سرشار از لحظه‌ها و فضاهای خوب و بد می‌باشد. آنچه به این فضاها معنی و مفهوم می‌بخشد، سرزندگی و حضور شهروندان می‌باشد که به نوعی موجب حیات اجتماعی در این فضاها می‌شود. فضای شهری بدون وجود انسان و تعاملات وابسته به آن؛ مفهومی جز کالبد خشک و بی‌روح پیدا نمی‌کند این عرصه، نیازمند شناخت چند وجهی و چند بعدی است؛ شهر در قالب حیات اجتماعی گره خورده با روح تعاملات انسانی در فضاهای شهری معنا می‌یابد.

این اثر که برگرفته از پژوهش‌های چندبعدی بر فضای شهری می‌باشد به دنبال این است که ارتباط میان فضای شهری و وجود تعاملات اجتماعی در آن را مورد واکاوی قرار دهد. این که بدانیم فضا چیست و چه عناصر و ارتباطاتی می‌توانند این فضا را معنی و مفهوم بخشند می‌تواند در خلق این فضاها و رونق آنها ما را یاری می‌رساند.

در این اثر به لطف خدا توانسته‌ایم از جهات مختلف به بررسی و پژوهش در ارتباط با فضای شهری پردازیم و ابعاد چندانی را در این زمینه مورد بررسی و سنجش قرار دهیم. امید است که در این مسیر بتوانیم طی طریق نموده و به شناسایی ژرفای بیشتری از این عرصه نائل آییم. شایسته و به جا می‌باشد که در این راه از زحمات فراوان جناب آقای دکتر حیدری نیا کمال تشکر را به جا آوریم.

این کتاب را تقدیم به ملت بزرگ و فهیم ایران می‌نماییم که لایق بهترین‌ها می‌باشند.

غلامرضا لطیفی - حسین خانی

فهرست

۲۵	فصل اول: تعاریف شهر و فضا
۲۵	۱-۱. تعریف شهر
۲۸	۲-۱. فضا و تعاریف آن
۳۱	۱-۲-۱. فضا و زمان
۳۲	۲-۲-۱. فضا و مکان
۳۵	۳-۲-۱. فضا و توده
۳۶	۴-۲-۱. فضای انتزاعی و دارای تفاوت
۳۷	۵-۲-۱. ویژگی‌های کیفی و معنایی فضا
۳۸	۶-۲-۱. وارگان مرتبط با فضا
۴۱	۷-۲-۱. فضا و تخصیص شدن
۴۴	۸-۲-۱. سردرگمی‌های فضا
۴۶	۳-۱. آرا اندیشمندان درباره فضا
۴۶	۱-۳-۱. فلسفه‌اندیشی فضایی
۴۸	۲-۳-۱. دیدگاه نوافضایی
۴۸	۳-۳-۱. فضای ذهنی و واقعی
۴۹	۴-۳-۱. دیدگاه فضایی جورج زیمل
۵۰	۵-۳-۱. نظریه‌های ادراک و ادراک محیطی
۵۲	۶-۳-۱. الگوها و نظم زیبایی‌شناختی
۵۲	۴-۱. نتیجه‌گیری
۵۵	فصل دوم: مفاهیم و دیدگاه‌های نظری فضای عمومی
۵۵	۱-۲. مفاهیم و دیدگاه‌های نظری فضای عمومی
۶۰	۲-۲. تاریخچه‌ای از فضاهای عمومی
۶۲	۳-۲. فضاهای باز عمومی
۶۳	۴-۲. روانشناسی فضاهای عمومی
۶۴	۵-۲. فضاهای عمومی و اهمیت آن در برنامه‌ریزی شهری
۶۶	۶-۲. فضاهای عمومی و جامعه مدنی
۶۸	۷-۲. قلمرو فضای عمومی
۶۸	۱-۷-۲. عملکرد قلمرو فضاهای عمومی
۶۹	۲-۷-۲. افست قلمرو فضاهای عمومی
۶۹	۸-۲. فضای عمومی موفق

۸ فضای شهری، حیات اجتماعی

- ۱-۸-۲. عوامل موثر بر یک مکان عمومی موفق و پر جنب و جوش ۷۳
- ۲-۸-۲. ویژگی‌های فضای عمومی اجتماع‌پذیر ۷۳
- ۳-۸-۲. ویژگی‌های کالبدی فضای عمومی اجتماع‌پذیر ۷۳
- ۴-۸-۲. ویژگی‌های فعالیتی فضاهای عمومی اجتماع‌پذیر ۷۴
- ۵-۸-۲. لذت از فضا و منظرسازی نرم و سخت ۷۵
- ۹-۲. فرصت‌ها در فضاهای عمومی ۷۷
- ۱-۹-۲. یادگیری ۷۷
- ۲-۹-۲. رفع تضاد، مدارا و همبستگی ۷۸
- ۳-۹-۲. مزایای اقتصادی ۷۸
- ۴-۹-۲. مردم‌سالاری ۷۸
- ۵-۹-۲. تأمین یک ناحیه شهری انحصاری یا فراگیر ۷۸
- ۶-۹-۲. استفاده از فضای عمومی توسط جوانان ۷۹
- ۱۰-۲. مفاهیم طراحی و مدیریت در فضای عمومی ۷۹
- ۱-۱۰-۲. قلمروگرایی ۷۹
- ۲-۱۰-۲. فاصله میان فردی ۸۰
- ۳-۱۰-۲. توزیع ۸۰
- ۴-۱۰-۲. نیاز به انواع متفاوت مشاهده و ارتباط ۸۰
- ۵-۱۰-۲. معنی و خوانایی و تداوم ۸۱
- ۶-۱۰-۲. کنجکاوی و کنش ۸۱
- ۷-۱۰-۲. موقعیت ۸۲
- ۱۱-۲. فعالیت‌ها در فضاهای عمومی ۸۲
- ۱-۱۱-۲. ویژگی‌های فضاهای عمومی ۸۳
- ۱۲-۲. انواع فضاهای عمومی ۸۴
- ۱-۱۲-۲. میداين باز ۸۴
- ۲-۱۲-۲. پارک‌ها و فضاهای سبز شهری ۸۵
- ۱۳-۲. فضاهای عمومی شهری ۸۸
- ۱۴-۲. نظریه‌های فضای عمومی ۹۱
- ۱۵-۲. نتیجه‌گیری ۹۵
- فصل سوم: مفاهیم و آرای اجتماعی فضا ۹۷
- ۱-۳. مفاهیم و آرای اجتماعی فضا ۹۷
- ۲-۳. رویکردی رفتاری به فضا ۹۷
- ۳-۳. مفهوم فضای اجتماعی ۹۸

۴-۳	انسان، فضای عمومی و حیات جمعی	۱۰۲
۳-۴-۱	نیازهای انسان در رابطه با فضای عمومی	۱۰۲
۳-۵	فضای اجتماعی و روابط اجتماعی	۱۰۳
۳-۵-۱	تعاملات اجتماعی	۱۰۷
۳-۵-۲	عوامل موثر بر بروز تعاملات اجتماعی در فضا	۱۰۷
۳-۵-۳	توسعه و تسهیل تعاملات اجتماعی	۱۰۹
۳-۵-۴	تعامل اجتماعی در فضای عمومی شهری	۱۰۹
۳-۵-۵	انسان در بستر اجتماعی ساخته شده	۱۰۹
۳-۶-۵	عوامل موثر بر تقویت روابط اجتماعی	۱۱۰
۳-۶	فضای جمعی: نمود هنجارها و حیات مدنی	۱۱۳
۳-۷	بررسی نظرات صاحب نظران درباره رویکرد تقویت تعاملات اجتماعی در کلان شهرها	۱۱۵
۳-۸	شهر و فضا و جامعه مدنی	۱۱۶
۳-۸-۱	شهر و زندگی و شهر	۱۱۶
۳-۸-۲	مدنیت و جامعه مدنی	۱۱۸
۳-۸-۳	اجتماع پذیری و حیات جمعی	۱۱۹
۳-۹	ایمنی و امنیت در فضا	۱۲۰
۳-۹-۱	ایجاد احساس امنیت و آسایش روانی و جسمی	۱۲۱
۳-۱۰	فضا و جنسیت	۱۲۲
۳-۱۰-۱	فضاهای متجسم: جنس جنسیت و شهر	۱۲۲
۳-۱۰-۲	ایمنی در فضا	۱۲۳
۳-۱۱	نتیجه گیری	۱۲۴
فصل چهارم:	مفاهیم و دیدگاه های نظری فضای شهری	۱۲۷
۴-۱	مفاهیم و دیدگاه های نظری فضای شهری	۱۲۷
۴-۲	مفهوم فضای شهری	۱۳۱
۴-۳	محتوای فضاهای شهری	۱۳۵
۴-۳-۱	محتوای فضای شهری: عناصر و نیروهای موثر	۱۳۶
۴-۳-۲	عناصر محتوای فضای شهری	۱۳۷
۴-۴	برخی از ویژگی های فضاهای شهری	۱۴۱
۴-۵	ضرورت ایجاد فضاهای شهری	۱۴۲
۴-۶	مکان شهری و تفاوت آن با فضای شهری	۱۴۲
۴-۷	وجه مادی و کمی فضا (کالبد)	۱۴۳

۱۰ فضای شهری، حیات اجتماعی

- ۱۴۴..... ۱-۷-۴. عناصر تاثیر گذار بر کالبد شهر
- ۱۵۰..... ۸-۴. عناصر تاثیر گذار بر عملکرد فضا
- ۱۵۰..... ۱-۸-۴. تراکم
- ۱۵۰..... ۲-۸-۴. نورپردازی
- ۱۵۱..... ۳-۸-۴. اختلاط عملکردها
- ۱۵۱..... ۴-۸-۴. زمان
- ۱۵۲..... ۹-۴. سیاست‌های فضا
- ۱۵۳..... ۱۰-۴. جنبه‌های قابل تعریف فضای شهری
- ۱۵۳..... ۱۰-۴. ماقبل سال ۱۹۹۰
- ۱۵۳..... ۲-۱۰-۴. بعد از سال ۱۹۹۰
- ۱۵۴..... ۱۱-۴. فرم در فضاهای شهری
- ۱۵۵..... ۱-۱۱-۴. تحلیل فرمال کالبد فضای شهری
- ۱۵۶..... ۲-۱۱-۴. فضای طبیعی
- ۱۵۹..... ۳-۱۱-۴. فضای فیزیکی و اجتماعی
- ۱۵۹..... ۴-۱۱-۴. فضای خلق شده
- ۱۶۱..... ۱۲-۴. مصادیق فضاهای شهری
- ۱۶۳..... ۱۳-۴. نظم و تفاوت در فضای شهری
- ۱۶۴..... ۱۴-۴. مورفولوژی شهری
- ۱۶۵..... ۱۵-۴. معیارهای مهم در تشخیص فضای شهری
- ۱۶۵..... ۱۶-۴. شکل‌گیری سیمای شهری: پیدایش برنامه‌ریزی شهری
- ۱۶۶..... ۱۷-۴. فضاهای مطلوب شهری
- ۱۶۷..... ۱-۱۷-۴. ویژگی‌های فضای مطلوب شهری
- ۱۶۹..... ۲-۱۷-۴. صفات اصلی فضای شهری مطلوب
- ۱۷۲..... ۳-۱۷-۴. عواملی که می‌توانند فضا را دوستانه کنند
- ۱۷۴..... ۱۸-۴. فضاهای باز شهری و شیوه طبقه‌بندی آنها
- ۱۷۵..... ۱-۱۸-۴. عملکردهای اصلی فضاهای باز شهری
- ۱۷۸..... ۱۹-۴. زمینه‌ها و عوامل تحلیل و ادراک انسان از پیرامونش
- ۱۸۱..... ۲۰-۴. مسائل و مشکلات در فضاهای شهری
- ۱۸۳..... ۲۱-۴. فضای شهری مثبت و منفی
- ۱۸۴..... ۱-۲۱-۴. فضای شهری می‌تواند به صورت مثبت و منفی دیده شود
- ۱۸۴..... ۲۲-۴. کارکرد فضاهای شهری

۲۳-۴	انواع فضای شهری	۱۸۵
۲۳-۴	۱- تقسیم‌بندی فضاهای شهری	۱۸۵
۲۴-۴	امنیت، ایمنی و ترس و جنایت در فضای شهری	۱۸۶
۲۵-۴	تاثیر تحول در فرآیند توسعه بر فضای شهری	۱۸۷
۲۶-۴	ساخت فضایی شهر و عناصر تشکیل‌دهنده آن	۱۸۷
۲۶-۴	۱- میدان	۱۸۹
۲۶-۴	۲- مسیرها	۱۹۵
۲۷-۴	شهر، فضای شهری و خاطره‌های جمعی	۲۰۱
۲۷-۴	۱- فضای باز شهری بستری برای ثبت و انتقال خاطره و تاریخ در شهر	۲۰۲
۲۷-۴	۲- خاطره جمعی	۲۰۲
۲۷-۴	۳- خاطره جمعی و حافظه تاریخی	۲۰۳
۲۷-۴	۴- انتقال فضاهای باز شهری در ایجاد و ثبت خاطره جمعی در شهر	۲۰۴
۲۸-۴	سرزندگی در فضای شهری	۲۰۵
۲۸-۴	۱- معیارهای سرزندگی فضاهای شهری از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف	۲۰۷
۲۹-۴	فضای شهری و تعاملات اجتماعی	۲۱۱
۲۹-۴	۱- روابط و رفتارهای اجتماعی در فضای شهری	۲۱۳
۲۹-۴	۲- تعامل بین فرهنگ و اجتماع	۲۱۷
۲۹-۴	۳- هندسه‌های اجتماعی - مکانی فضای شهری	۲۱۹
۲۹-۴	۴- فضای شهری و حیات جمعی	۲۱۹
۳۰-۴	مفاهیم و هنجارهای کیفی طراحی فضاهای شهری آزاد مدار	۲۲۱
۳۰-۴	۱- هنجارهای کیفی فضاهای شهری دمکراتیک	۲۲۱
۳۱-۴	فضای شهری و اوقات فراغت	۲۲۴
۳۱-۴	۱- فضاهای باز شهری و گذران اوقات فراغت	۲۲۵
۳۲-۴	ایجاد احساس لذت، رضایت‌مندی و تعلق	۲۲۶
۳۳-۴	نتیجه‌گیری	۲۲۸
فصل پنجم:	فضاهای شهری در گذشته	۲۳۳
۱-۵	نمودهایی از فضاهای شهری در گذشته	۲۳۳
۱-۱-۵	ویژگی‌های فضاهای شهری در دوران گذشته	۲۴۱
۲-۱-۵	ویژگی‌های هویتی فضاهای شهری ایرانی	۲۴۵
۳-۱-۵	ویژگی‌های کالبدی فضاهای شهری ایرانی	۲۴۷
۴-۱-۵	ویژگی‌های فضاهای شهری دوران گذشته غیر ایرانی	۲۴۸

۲۴۹	۲-۵. نتیجه‌گیری
۲۵۱	فصل ششم: نظریه‌های فضای شهری
۲۵۱	۱-۶. نظریه‌های فضای شهری
۲۵۱	۱-۱-۶. مکتب فرهنگ‌گرایی
۲۵۴	۲-۱-۶. مکتب شهر انسانی
۲۵۶	۳-۱-۶. مکتب (نظریه) سلامت روان
۲۵۷	۴-۱-۶. مکتب و نظریه تحلیل ادراکی شهر
۲۵۸	۵-۱-۶. متفکرینی که دارای مکتب خاصی نبوده‌اند
۲۶۴	۱-۱-۶. آرای برخی از دانشمندان عرصه جامعه‌شناسی در رابطه با شهر
۲۶۵	۲-۶. نتیجه‌گیری
۲۶۷	منابع
۲۶۷	کتاب‌ها
۲۶۹	مقالات
۲۷۳	منابع لاتین

فهرست جداول

۳۳	جدول شماره (۱-۱): مقایسه اجمالی ویژگی‌های فضا و مکان
۴۲	جدول شماره (۲-۱): گونه‌ها، نمونه‌ها و ویژگی‌های مختلف فضا
۷۵	جدول شماره (۱-۲): رابطه فعالیت‌ها با کیفیت محیطی
۱۱۲	جدول شماره (۱-۳): کیفیت فضا و رابطه آن با ابعاد مختلف فضا
۱۱۵	جدول شماره (۲-۲): بررسی نظرات صاحب نظران دربارهٔ مفهومی تعاریف اجتماعی در کلان شهرها
۲۲۴	جدول شماره (۱-۴): رابطه مردم‌مداری و فضاها و شهری مردم‌مدار

فهرست نمودارها

۴۸	نمودار شماره (۱-۱): اجزاء اصلی شکل‌دهنده فضا
۶۷	نمودار شماره (۲-۲): چرخه عدم شکل‌گیری جامعه مدنی
۶۸	نمودار شماره (۳-۲): چرخه شکل‌گیری جامعه مدنی
۱۳۴	نمودار شماره (۱-۴): فضای شهری، نیروهای موثر بر تحولات شهری
۲۱۳	نمودار شماره (۲-۴): فضای شهری، ارتباط متقابل میان روابط و فعالیت‌ها
۲۳۱	نمودار شماره (۳-۴): ساختار شکل‌گیری فضای شهری

فهرست تصاویر

- تصویر شماره (۱-۲): فضای عمومی به عنوان مکانی برای اعلام حضور (شیکاگو - آمریکا) ۵۶
- تصویر شماره (۲-۲): فضای عمومی به عنوان ظرف مکان برای حضور اقشار مختلف (آمستردام - هلند) ۵۹
- تصویر شماره (۳-۲): بازمانده‌های آگورای یونانی ۶۱
- تصویر شماره (۴-۲): فضای باز عمومی مکانی برای نمایش فضا (بیرمنگهام انگلیس) ۶۳
- تصویر شماره (۵-۲): طراحی و عناصر موجود در فضا می‌تواند اثر روانی مطلوب داشته باشند ۶۴
- تصویر شماره (۶-۲): فضای عمومی تجلیگاه حیات مدنی (بلغارستان) ۶۶
- تصویر شماره (۷-۲): فضای عمومی شهری موفق، مکانی برای تعاملات (منچستر انگلیس) ۷۷
- تصویر شماره (۸-۲): مدیریت طراحی، عاملی برای موفقیت فضای عمومی ۸۲
- تصویر شماره (۹-۲): میدانی باز فضاهایی فراخ و عمومی می‌باشند (پالرمو ایتالیا) ۸۵
- تصویر شماره (۱۰-۲): فضای سبز شهری به عنوان فضایی آرامش بخش تلقی می‌شود ۸۷
- تصویر شماره (۱۱-۲): پارک‌های شهری به عنوان ریه شهر جزیی از فضاهای شهری تلطیف یافته می‌باشند ۸۷
- تصویر شماره (۱۲-۲): فضای عمومی مجموعه‌ای عناصر مختلف از جمله میدان و خیابان است ۸۸
- تصویر شماره (۱۳-۲): فضای عمومی شهری، فضایی برای حضور و سرزندگی (مون پلیر فرانسه) ۹۱
- تصویر شماره (۱-۳): فضای اجتماعی، فضایی برای حضور قشرهای مختلف مردم (بوداپست مجارستان) ۱۰۲
- تصویر شماره (۲-۳): فضای اجتماعی ظرف حضور فیزیکی و اجتماعی مردم می‌باشد (شیکاگو - آمریکا) ۱۰۶
- تصویر شماره (۳-۳): فضاهای جمعی، بستری برای حضور و تعاملات اجتماعی (مبلی - آمریکا) ۱۱۴
- تصویر شماره (۴-۳): شهروندی در جامعه مدنی است و جامعه مدنی در چرخش حضور می‌باشد ۱۱۹
- تصویر شماره (۵-۳): طراحی درست و رعایت تعادل انسانی می‌تواند چرخش مثبت و آرامش را در فضا القا کند ۱۲۴
- تصویر شماره (۱-۴): فضای شهری فضایی است که با حضور انسان و تعاملات او معنا می‌یابد (فرانسه پاریس) ۱۳۵
- تصویر شماره (۲-۴): محتوای فضای شهری وابسته به شرایط مختلفی می‌باشد (دوبلین ایرلند جنوبی) ۱۴۱
- تصویر شماره (۳-۴): مکان شهری به عنوان بخشی از فضای شهری محسوب می‌شود (میلان ایتالیا) ۱۴۳
- تصویر شماره (۴-۴): کالبد فضا باید بتواند فضا را زیبا، جذاب و دعوت‌کننده کند ۱۴۴
- تصویر شماره (۵-۴): تأثیر رنگ بر فضا ۱۴۵

۱۴ فضای شهری، حیات اجتماعی

- تصویر شماره (۶-۴): کف‌سازی اقدامی در جهت دعوت به پیاده‌مداری (بروژ بلژیک) ۱۴۶
- تصویر شماره (۷-۴): کف‌سازی اقدامی در جهت آرامش بصری فضای شهری (دوسلدورف آلمان). ۱۴۶
- تصویر شماره (۸-۴): مبلمان شهری عاملی در ارتقای کیفی فضای شهری (لس آنجلس آمریکا) ۱۴۷
- تصویر شماره (۹-۴): مبلمان شهری عاملی در جهت زیباسازی فضای شهری (مونیک آلمان) ۱۴۸
- تصویر شماره (۱۰-۴): منظر شهری، چشم‌اندازی زیبا ۱۴۸
- تصویر شماره (۱۱-۴): منظرسازی نرم عاملی جهت تلطیف فضای شهری (آمستردام هلند) ۱۴۹
- تصویر شماره (۱۲-۴): نورپردازی عاملی در جهت جذابیت فضا به خصوص در شب (تصویر سمت راست: کلن آلمان و تصویر سمت چپ: شانگهای چین) ۱۵۱
- تصویر شماره (۱۳-۴): فرم فضا می‌تواند برگرفته از فرم عناصر آن باشد ۱۵۴
- تصویر شماره (۱۴-۴): فرم فضا می‌تواند کاربری و حدود آنرا تعریف کند (دوسلدورف - آلمان). ۱۵۵
- تصویر شماره (۱۵-۴): فرم بزرگ می‌تواند در مواقعی زیبایی محیطی داشته باشد ۱۵۶
- تصویر شماره (۱۶-۴): فضای طبیعی عاملی در جهت لطافت فضایی (روتردام هلند) ۱۵۸
- تصویر شماره (۱۷-۴): فضای طبیعی عاملی در جهت آرامشی روانی در فضا (زوریخ سوییس) ۱۵۸
- تصویر شماره (۱۸-۴): فضای خلق شده می‌تواند کالبدی تعریف شده و متنوع داشته باشد (شیکاگو آمریکا) ۱۶۰
- تصویر شماره (۱۹-۴): طرح‌های خلاقانه فضای شهری را جذاب‌تر می‌کند (کپنهاگ دانمارک) ۱۶۰
- تصویر شماره (۲۰-۴): مورفولوژی شهر ساختار شهر را نشان می‌دهد (روم - ایتالیا) ۱۶۴
- تصویر شماره (۲۱-۴): فضای مطلوب آرامش را برای افراد به همراه دارد (میدان سن پیترو ایتالیا) ۱۷۱
- تصویر شماره (۲۲-۴): فضای دوستانه فضایی است که می‌تواند برآورده می‌شوند ۱۷۳
- تصویر شماره (۲۳-۴): فضای باز شهری فضای برای تمام افراد جامعه می‌باشد ۱۷۵
- تصویر شماره (۲۴-۴): فضای باز فضاهایی در میان توده‌ها و مکانی برای حضور هستند (لیورپول - انگلیس) ۱۷۸
- تصویر شماره (۲۵-۴): میدان باید محلی سکون بوده و آرامش را القا کند (کلیرلند - آمریکا) ۱۹۱
- تصویر شماره (۲۶-۴): میدان شهری فضایی پیاده‌مدار و دارای روابط اجتماعی و انسانی می‌باشد (هلسنکی فنلاند) ۱۹۲
- تصویر شماره ۲۷-۴: خیابان باید بتواند علاوه بر خودروها پیاده‌مداری انسان را نیز تامین کند (پالمو - ایتالیا) ۱۹۸
- تصویر شماره (۲۸-۴): خیابان شهری باید تعاملات اجتماعی، حضور انسان‌ها و جنب و جوش آنها را داشته باشد (بارسلون اسپانیا) ۲۰۰
- تصویر شماره (۲۹-۴): خاطره جمعی در فضا است و می‌تواند از یک رویداد اجتماعی یا فرهنگی نشأت بگیرد (لندن انگلیس) ۲۰۴
- تصویر شماره (۳۰-۴): سرزندگی با حضور شهروندان معنا می‌یابد (نیویورک آمریکا) ۲۰۷

تصویر شماره (۳۱-۴): سرزندگی فضا تا حدودی وابسته به کارکردهای فضا نیز می‌باشد (فضایی شهری در استکهلم سوئد اثر مک کان).....	۲۱۱
تصویر شماره (۳۲-۴): روابط اجتماعی می‌تواند تحت تاثیر فرهنگ جامعه باشد.....	۲۱۸
تصویر شماره (۳۳-۴): فضای شهری دموکراتیک جلوه حضور فعالانه و آزاد شهروندان در فضا است.....	۲۲۲
تصویر شماره (۳۴-۴): فضای شهری باید بتواند در تامین اوقات فراغت اقشار مختلف جامعه موفق باشد (پروژ بلژیک).....	۲۲۵
تصویر شماره (۳۵-۴): حس تعلق به فضا امکان حضور و آرامش را فراهم می‌کند (سیاتل آمریکا). ۲۲۸	۲۲۸
تصویر شماره (۱-۵): بازمانده‌های تئاتر یونانی و فضاهای اطراف آن.....	۲۳۴
تصویر شماره (۲-۵): بازمانده‌های فوروم رومی.....	۲۳۵
تصویر شماره (۳-۵): فضای شهری با ساختمان‌های یکسان و بزرگ مقیاس (بت در انگلیس).....	۲۳۶
تصویر شماره (۴-۵): فضای شهری به عنوان فضایی باز با ساختمان‌های مجلل (نیوگاسل انگلیس). ۲۳۷	۲۳۷
تصویر شماره (۵-۵): توجه به ساختمان‌های بزرگ و فضاهایی غیر انسانی (برازیلیا برزیل).....	۲۳۹
تصویر شماره (۶-۵): فضای گذشته ایوان فضایی باز و دارای عملکردهای مختلف بوده است.....	۲۴۴

A-PDF

Watermark

مقدمه

فضای شهری که می‌توان آن را به عنوان مهمترین عنصر ساخت کالبدی و اجتماعی شهر نام برد، یکی از مهمترین عناصر در برنامه‌ریزی و طراحی شهری می‌باشد. فضا شهری با توجه به کارکردها و تأثیراتی که می‌تواند در حیاتی اجتماعی شهر ایفا کند، از جایگاه مهمی در مباحث شهری برخوردار می‌باشد.

می‌توان بیان داشت که فضا بدون حضور شهروند و بروز تعاملات اجتماعی مکانی بیش نمی‌باشد. این روابط و تعاملات اجتماعی می‌باشند که به فضا هویت و معنا می‌بخشند. بنابراین می‌توان تصور شد که فضا با وجود شهروند و تعاملات است که شاخص شده و دارای سرزندگی می‌شود.

به نظر می‌رسد که این حضور و به تبع آن وجود تعاملات اجتماعی میان کاربران فضا، به شرایط و ویژگی‌های فضای مورد نظر بسیار وابسته می‌باشد. اینکه فضا چه ویژگی‌هایی داشته و چه خدماتی را می‌تواند برای شهروندان به همراه داشته باشد عواملی هستند که می‌توانند کیفیت فضا و همچنین کیفیت حضور و تعاملات را تحت الشعاع خود قرار دهند. مطالعه و پژوهش بر این موضوع که فضا چه نقشی را می‌تواند در بروز این تعاملات و کیفیت‌های مربوط به آن به همراه داشته باشد بسیار مهم می‌باشد. چرا که می‌توان با انجام اقدامات درست و مناسب، ارتقای سطح مطلوبیت فضای شهری و همچنین کیفیت و جنس این تعاملات را تا حدود بسیار زیادی به سمتی هدایت کرد که موجب حفظ حیات اجتماعی فضا و همچنین سرزندگی و هویت بیشتر آن شود.

کنش‌ها و برخوردهای اجتماعی که در فضای شهری وجود دارند می‌توانند تا حدود زیادی تحت تأثیر شاخصه‌های فضای شهری و برگرفته از شرایط و ویژگی‌های مختلف

فضای شهری باشند. اینکه فضای شهری پذیرای چه نوع فعالیت‌هایی است و چه نوع عملکردهایی را در درون خود دارد، می‌تواند دعوت‌کننده قشرهای خاص و یا عموم مردم باشد. فضای شهری با توجه به ویژگی‌های کالبدی و بصری خود و همچنین عناصر فعال درون خود می‌تواند تا حدود زیادی القاکننده نوع فعالیت‌هایی باشد که شهروندان و کاربران فضا می‌توانند در پی آن باشند.

از همین رو به نظر می‌رسد که با مطالعه ویژگی‌های مختلف فضای شهری و تاثیرات آنها، بتوان نقشی که فضای شهری می‌تواند در خلق تعاملات انسانی داشته باشد را تا حدودی مورد کنکاش و مطالعه قرار داده و در جهت نیل به اهداف عالی در ارتباط با فضای شهری و تعاملات اجتماعی و همچنین ارتباط و پیوندی قوی‌تر و پر معناتر در جامعه شهری تهران گام برداشت.

فضا به عنوان مجموعه‌ای کالبدی - حجمی که عناصر مختلف طبیعی و انسان ساخت را در خود جای می‌دهد، از مهمترین عناصر ساخت شهری و همچنین زیبایی شناختی محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد عواملی مانند ساختار اجتماعی و فرهنگی جوامع در طول زمان و همچنین نظام‌های سیاسی حاکم بر کشور در تشکیل و یا عدم تشکیل فضاهای شهری موثر بوده‌اند. وجود فضاهای شهری از یکسو می‌تواند سرزندگی و نشاط را به خصوص در شهرهای شلوغ و آلوده مابعدشود و همچنین از سوی دیگر می‌تواند موجب ارتقای سطح تعاملات اجتماعی میان شهروندان گردد. فقدان فضاهای شهری و یا کمبود آنها می‌تواند در ساخت محیطی سرزنده و پویا ضعف و مشکل ایجاد کند. همچنین به نظر می‌رسد شکل‌گیری و یا خلق فضاهای شهری که در آنها افراد از گروه‌ها و فرهنگ‌های مختلف در آن حضور داشته باشند، می‌تواند موجب تعاملات بیشتر شهروندان و ارتقای سطح غنای فرهنگی و اجتماعی شود.

شهر به عنوان بستر زیست آدمی می‌بایست سرشار از عرصه‌های جمعی برای تعاملات انسانی و اجتماعی باشد. "لذا می‌توان فضاهای شهری را به عنوان دارایی و سرمایه‌ای شهری برای ساکنین جامعه تلقی نمود". (الهی، ۱۳۹۰: ۱) انسان در نظامی اجتماعی زندگی می‌کند. نظام اجتماعی شامل مجموعه‌ای از افراد است که مستقیم یا غیر مستقیم، به منظوری خاص با هم رابطه منظم اجتماعی دارند. "محیط زندگی هر

فرد مجموعه‌ای از نظام‌های اجتماعی است." (منصوری و همکاران، ۱۳۹۰: ۹)

فضای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. "فضای شهری، به عنوان یک فضای عمومی محل ظهور و حیات بخشی اندیشه‌ها و خواست‌های فردی و اجتماعی انسان‌ها است." (صدری، ۱۳۸۵: ۷) فضای شهری، حاصل اندیشه‌ای اجتماعی محسوب می‌شود و در سایه تفکر اجتماعی و سایر شاخص‌های مربوط به آن است که این فضا شکل می‌گیرد. "از نظر کالن، فضای شهری مهمترین مکان برای نمایش دادن و اهمیت بخشیدن به رویدادها و واقعه‌های اجتماعی است." (سلطانی و همکار، ۱۳۸۹: ۴)

شهر جایی است که در آن رابطه تعاملی مردم با یکدیگر برقرار می‌شود. فضای شهری به عنوان محیطی است که بازیگران متفاوت در مکانی مشترک و در زمانی مشترک قرار می‌گیرند و جایی که فرد در چارچوب مجموعه‌ای از امور مشترک و مورد توافق، آزادانه رشد می‌کند. روابط برای شکل‌گیری و تعامل، نیاز به فضاهایی مخصوص به خود دارد، فضای شهری محل ظهور و تجلی روابط اجتماعی انسان‌ها در بستر تاریخ می‌باشد. بنابراین فضای شهری به عنوان بستر مشترکی که مردم فعالیت‌های کارکردی و مراسمی را که پیونددهنده‌ی اعضای جامعه است، در آن انجام می‌دهند. بنابراین، یکی از مهمترین مفاهیم بافت شهری، فضای شهری است که در طول زمان شکل گرفته و همواره در حال تحول و پویایی بوده است.

فضای شهری فضایی عمومی و عام است که دسترسی همگان به آن امکان پذیر بوده و به عنوان متصل فضاهای مختلف و مکان دسترسی به فضاها و عملکردهای عدیده‌ای ایفای نقش می‌کند. فضای شهری به عنوان گستره‌ای برای روابط اجتماعی، از اهمیت خاصی در نظام برنامه‌ریزی شهری برخوردار است. "در فضاهای عمومی شهرهاست که مفهوم شهروندی شکل گرفته و معنا پیدا می‌کند." (رهنمایی و همکار، ۱۳۸۶: ۲) حضور شهروندان در فضاهای شهری می‌تواند تحت تاثیر عوامل مختلفی باشد. تعاملات اجتماعی که می‌توان عرصه ظهور آن را شهر و فضای شهری دانست یکی از مهمترین بخش‌های حیات اجتماعی در زندگی شهری می‌باشد. در این میان حضور شهروندان در فضا و همچنین تعاملات آنها از یکسو وابسته به شکل فضا و کارکرد آن بوده و از سوی دیگر وابسته به فعالیتی که فرد می‌تواند در فضا داشته باشد،

است. کارکرد هر فضا برگرفته از فعالیت‌ها و کاربری‌هایی می‌باشد که در آن فضا قرار گرفته‌اند و عملکرد فضا را تعریف می‌کنند. بنابراین وجود طیف‌های مختلفی از کاربری‌های شهری در یک فضا می‌تواند سرزندگی و پویایی را به آن فضا القا کند. بنابراین شناسایی عوامل حضور شهروندان در فضاهای شهری مختلف علاوه بر آنکه می‌تواند کارکردهای غالب فضای شهری را نمایان سازد، می‌تواند راهنمایی در جهت ارتقای کیفی ساختارهای موجود در فضا نیز باشد.

"فضاهای شهری فضاهایی هستند که ما با غریبه‌ها شریک می‌شویم، فضایی برای همزیستی و برخورد‌های غیرشخصی" (رهنمایی و همکار، ۱۳۸۶: ۷) "فضای شهری صحنه‌ای است که به روی آن نمایش زندگی اجتماعی در معرض دید عموم قرار می‌گیرد." (رفعیان و همکار، ۱۳۸۴: ۳۵) فضای شهری مکانی برای ورود به زندگی اجتماعی می‌باشد. این فضا، فضای همبودی است. مکانی برای ارائه نقش و برای آزمون واقعیت‌ها، کنکاشی در تفاوت‌ها و هویت، پهنه‌ای برای پذیرفته شدن توسط دیگران به‌طوری که تفاوت‌ها در این مکان به آگاهی بیشتر نسبت به خود و سایر افراد انجامیده و رابطه بین خاص و عام و شخصی و غیرشخصی را به بوته تجربه می‌سپارد. فضای شهری مکانی است که واقعیت‌ها با وجوه مختلفی که دارند، در کنار هم حضور می‌یابند و تحمل نظرات متفاوت در آنجا تمرین می‌شود. "فضای شهری به ما امکان می‌دهد حضور سایر مردم تجربه و درک شود و شناخته دیدگاه‌های آنان برای ما فراهم گردد." (مدنی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۳۴) "فضای شهری فقط یک مکان برای حضور بین افراد یعنی جایی که فضا امکان فعالیت‌های مشترک را می‌دهد، نیست بلکه مکانی است که در آن می‌توانیم تجربه نسل‌های پیشین را نیز تجربه کنیم." (مدنی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۹۴)

فضاهای شهری در شهر امروز ما، عرصه‌ای برای رقابت‌های سرمایه‌ای و عرضه بیشتر تبلیغات و محصولات شده‌اند و در تمامی این موارد به نظر می‌رسد آنچه اهمیت نداشته است شهروند و آسایش آن در فضای شهری بوده است. فضایی که بدون هیچگونه تلاش برای بهبود زندگی جمعی، عرصه‌ای برای مبارزات سرمایه‌ای بدل گشته است. یکی از مشکلات اساسی در فضاهای شهری کشور، خصوصی سازی بسیاری از فضاهای شهری بوده است. این عمل منتج به این شده است که فضاهای شهری خرد و متلاشی شده و همچنین منجر به از بین رفتن بسیاری از فضاهای عمومی

شهری شده است. همچنین این موضوع می‌تواند دسترسی بسیاری از شهروندان به فضاهای شهری را کاهش دهد. بنابراین می‌توان بیان کرد که جامعه‌ای که برای افراد و شهروندان خود از هر جنس و سن و گروه، نتواند فضاهای شهری کافی ایجاد کند، نمی‌تواند توقع شهروندانی فعال و پویا را در آینده داشته باشد.

از این رو به نظر می‌رسد وجود فضاهای شهری که بتوانند سرزندگی و پویایی را به درون جامعه و حیات اجتماعی شهروندان تزریق کنند و همچنین بررسی و شناخت نقش این فضاها در خلق این تعاملات می‌تواند راهنمایی در جهت شناسایی تاثیرات متقابل فضاهای شهری و حیات اجتماعی و تعاملات انسانی باشد. بنابراین می‌توان بیان داشت که فضای شهری مرکز فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها می‌تواند باشد. مکمل این فضای شهر می‌تواند کالبدی هویت یافته در قالب ابعاد اجتماعی و فرهنگی باشد.

بروز تعاملات و برخورد های اجتماعی نیاز به فضا دارد و موجودیت فضاهای شهری می‌تواند بیانی برای رسیدن به این هدف باشد. می‌توان حس با هم بودن را از طریق ایجاد انواع مختلف فضای شهری امکان پذیر کرد. فضاهای شهری با توجه به کیفیت‌ها و ویژگی‌های مختلف کالبدی، کارکردی، بصری و ... می‌تواند تاثیر فراوانی در جذب مخاطبان و شهروندان به این عرصه‌ها داشته باشند. اینکه فضای شهری به چه نحوی و چه میزان می‌تواند به خلق تعاملات اجتماعی و حضور شهروندان موثر باشد، به ویژگی‌های کیفی آن فضا برمی گردد.

آنچه می‌تواند مهم باشد این است که شناخت و ساماندهی فضاهای شهری بیشتر با هدف حضور شهروندان در عرصه اجتماعی شهر و ایجاد روابط و تعاملات اجتماعی شکل می‌گیرد. به همین خاطر می‌توان با شناخت دقیق فضاهای شهری و نوع فعالیت‌های موجود در آن، گروه‌های هدفی که از آن فضا استفاده می‌کنند را شناسایی کرده و مواردی را که فضاهای شهری با وجود آنها می‌توانند کارایی و اثرگذاری بیشتری داشته باشند، مشخص کرد تا بتوان فضایی متناسب با شرایط مختلف اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و ... را در اختیار شهروندان گذاشت.

فضاهای شهری مکان‌هایی هستند که امکان حضور شهروندان را در کنار یکدیگر فراهم می‌آورند و قابلیت ایجاد ارتباط میان آنان را افزایش می‌دهد. "فضای شهری

دارای اهمیت خاصی است چرا که کیفیت حضور انسان در آن تغییر می‌کند و می‌تواند تأثیرات عمیقی را بر شخصیت، اندیشه، روان و هویت ساکنین آن داشته باشد. "(جعفری، ۱۳۸۵: ۲) فضای شهری صحنه‌ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می‌شود و در این فضا فرصت آن وجود دارد که برخی مرزهای اجتماعی شکسته شده و برخوردهای از پیش تدوین نیافته اتفاق افتاده و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم ارتباط برقرار کنند. (لینچ، ۱۳۸۵)

فضاهای شهری فضاهایی هستند که افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی در آن سهیم‌اند، این فضاها محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی هستند. "حتین فضاهایی بیش از آنکه یک فضا باشند، یک تجربه هستند." (Hajer & others, 2001: 6) نتیجه چنین تعامل و تجاربی در میان افراد و گروه‌های مختلف، دریافت حس هویت جمعی، احترام به خود و مشارکت اجتماعی خواهد بود. فضای شهری می‌تواند محملی برای حیات مدنی و اجتماعی شهروندان باشد و همچنین این روابط اجتماعی می‌توانند به فضا معنا و هویت بخشند. از این رو شناخت فضاهای شهری و میزان اثرگذاری آنها در خلق تعاملات اجتماعی می‌تواند تا حدود زیادی راه گشای بسیاری از مسائل اجتماعی در محیط‌های شهری باشد. همچنین با شناسایی درست و دقیق تأثیرات فضا بر تعاملات و روابط اجتماعی میان شهروندان، هم می‌توان فضاهای شهری را با کیفیت کرده و هم تعاملات اجتماعی را تقویت کرد.

Watermark